

Ann-Dorte Christensen

Maskuliniteter, magt og intersektionalitet

Maskulinitetsforskningen analyserer mænds identitet, holdninger og praksis. Fokus er på den betydning, ”måden at være mand på” har i en bestemt kontekst og i relation til den position, man har i samfundet. Forskningsfeltet har bidraget til fornyelse af kønsforskningen, men området har også relevans for samfundsforskere i bred forstand, fx i forhold til at nuancere forståelsen af samfundets sociale differentieringer, politiske værdier og praksis. Teoretisk har maskulinitetsforskningen været domineret af teorien om hegemonisk maskulinitet og dens fokus på patriarkalske dominansstrukturer. Der argumenteres i artiklen for, at intersektionalitetsbegrebet er et velegnet alternativ, hvad angår at analysere komplekse og modsætningsfyldte identiteter, uligheder og magtrelationer. Dette begrundes gennem to empiriske eksempler: 1) mænd som det ekstreme køn i toppen og bunden af samfundet og 2) nye maskulinitetsidealer.

Hovedbudskabet i denne artikel er, at der er behov for større fokus på forskningsfeltet mænd og maskulinitet – ikke kun for kønsforskning, men også for samfundsvidenskabelig forskning i bred forstand. Maskuline identiteter og handlerepertoarer spiller fx en central rolle, når vi skal forstå mænds politiske holdninger og adfærd. Ser man på udviklingen i vælgeradfærd, er det kendetegnende, at mænd både i USA og Europa generelt stemmer mere højreorienteret end kvinder (Inglehart og Norris, 2000). Dette såkaldte ”moderne gender gap” præger også udviklingen blandt de danske vælgere, hvor især partierne Liberal Alliance og Dansk Folkeparti (og tidligere Fremskridtspartiet) er de mest rendyrkede mandepartier (Goul Andersen, 2017: 42; Goul Andersen og Shamshiri-Pedersen, 2016). Forskning viser også, hvordan fremmarchen af højrepopulistiske kræfter i både USA og Europa i høj grad er præget af traditionelle maskuline værdier (Kimmel, 2013; Norocel, 2010). Endelig spiller maskulinitet en afgørende, men overset rolle, når vi skal forstå politiske mobiliserings- og rekrutteringsprocesser til radikale og militante islamistiske organisationer (Necsef, 2016; Messerschmidt og Rohde, 2018).

En inddragelse af maskulinitetsperspektivet indebærer, at man bevæger sig ud over at se på kønsforskelle mellem kvinder og mænd til også at fokusere på den betydning, ”måden at være mand på” har i en bestemt kontekst og i relation til den position, man har i samfundet. Artiklen underbygger dette perspektiv teoretisk og empirisk. Teoretisk argumenterer jeg for, at en intersektionel tilgang er at foretrække frem for det mere udbredte perspektiv om hegemonisk

maskulinitet baseret på mænds patriarkalske magt. I det følgende begrunder jeg den intersektionelle tilgang, hvorefter jeg udfolder den empirisk gennem eksempler: dels mænd som det ekstreme køn i toppen og bunden af samfundet og dels nye maskulinitetsidealer. Indledningsvis vil jeg dog først kort redegøre for forskningsfeltets udvikling, herunder hvordan jeg forstår mænd som køn.

Forskningsfeltet mænd og maskulinitet

Mande- og maskulinitetsforskningen opstod i forlængelse af kvinde- og kønsforskningen. Hvor sidstnævnte havde sit gennembrud i forbindelse med de feministiske strømninger fra slutningen af 1960'erne og frem, startede forskningen i mænd og maskulinitet i 1980'erne. Nogle af de væsentligste budskaber var:

- Et brud med opfattelsen af, at mænd er en ukønnet kategori, der repræsenterer "det universelle menneske". Ifølge den amerikanske sociolog Michael Kimmel betyder dette, at man som hvid middelklassemand ikke har nogen klasse, nogen race eller noget køn (Kimmel, 2000: 7).
- Fastholdelse af et kritisk feministisk perspektiv – dvs. tankegangen om, at samfundet er baseret på ulige kønsmagtrelationer og mænds dominans over kvinder. "Why does virtually every society divide social, political, and economic resources unequally between the genders? And why is it that men always get more?" (Kimmel, 2000: 2).
- Kritik af teorien om kønsroller og en problematisering af forklaringer baseret på mænds (og kvinders) individuelle egenskaber. Køn (maskulinitet såvel som femininitet) er historisk og kontekstuel bestemt og baseret på magtrelationer, hvilket indebærer øget vægt på strukturelle eller socialkonstruktivistiske tilgange (se uddybende Connell, 1987; Hearn, 1987; Kimmel, 1987; 2000).

Som inden for andre forskningsområder har der været løbende debat om afgrænsninger og definitioner. En af pionererne på området – den australske sociolog Raewyn Connell – har argumenteret for at bruge begrebet "maskuliniteter" og betonet, at maskulinitet handler om at "gøre køn" på en kulturelt acceptabel måde (Connell, 1987; 1995). Andre forskere – blandt andre den britisk-finske sociolog Jeff Hearn – har omvendt argumenteret for, at fokus på maskuliniteter rummer en risiko for, at begrebet bliver for abstrakt og uden tilknytning til praksis (Hearn, 1996). Gennem de seneste år har der været en tendens til igen at fokusere på kategorien "mand" med vægt på et intersektionelt udgangspunkt, der fremhæver forskelle inden for bestemte grupper af mænd (Hearn, 2015; Christensen og Jensen, 2014).

Men hvordan er mænd og maskulinitet blevet tematiseret i en dansk kontekst? Mandebevægelsen, der opstod i kølvandet på den radikale kvindebevægelse i 1970'erne, satte fokus på uligheden mellem kønnene og på de særlige omkostninger, dette havde i forhold til at "være mand" (Ervø, 1999: 18). Mandespørgsmålet blev imidlertid ikke en nær så stor del af det ligestillingspolitiske arbejde, som det fx var tilfældet i Norge og Sverige. Én forklaring på dette er, at dansk ligestillingspolitik i 1970'erne og 1980'erne i højere grad end i de andre skandinaviske lande var relateret til kvinders ligestilling på arbejdsmarkedet (Hearn og Pringle, 2006). En anden forklaring er, at spørgsmålet om mænds rettigheder har været meget kontroversielt i Danmark. Det kom blandt andet til udtryk i 1994, da det daværende Ligestillingsråd nedsatte Idegruppen om mænd, som med historiker Hans Bonde i spidsen skulle fremsætte et bud på mænds ligestillingsinteresser i en fremtidig ligestillingspolitik. Det lykkedes imidlertid aldrig at få etableret et konstruktivt samarbejde mellem Idegruppen og Ligestillingsrådet. Fx argumenterede Dansk Kvindesamfund for, at de centrale aktører i mandebevægelsen kun fokuserede på områder, som viste det mandlige køns klemte interesser (fx fædres rettigheder), mens de ignorerede den fortsatte ulighed mellem kønnene. I modsætning hertil fremførte Idegruppen, at kvindeorganisationerne ikke arbejdede aktivt for at integrere mandespørgsmålet i ligestillingsarbejdet (Ervø, 1999; Bonde, 1995; Christensen og Larsen, 2003). Idegruppen nedlagde sig selv i 1995.

Siden har det primært været spørgsmålet om fædres adgang barsel, der har præget den kønspolitiske dagsorden. Det er forblevet et kontroversielt spørgsmål, som er blevet blokeret af den politiske modstand mod statslig indgriben i ligestillingsspørgsmål i Danmark, hvilket betyder, at danske mænds rettigheder ved barsel er svagere end i de andre nordiske lande (Borchorst, 2015; Bloksgaard, 2014).

Jeg vil i det følgende diskutere den teoretiske udvikling af forskningsfeltet. Fokus er på den internationale udvikling, men jeg vil i diskussionen inddrage danske og nordiske eksempler.

Teorien om hegemonisk maskulinitet

Hvor kønsforskningen generelt har været kendetegnet af skiftende og konkurrerende teoretiske paradigmer, har der især været én teoretisk tilgang, som har dannet grundlag for diskussion og udvikling af forskningen i mænd og maskulinitet. Det drejer sig om teorien om hegemonisk maskulinitet, som blev formuleret af Raewyn Connell i 1995 og senere videreudviklet i samarbejde med den amerikanske sociolog James Messerschmidt.¹ Den grundlæggende tanke bag teorien er, at der findes én (hegemonisk) maskulinitetsform, der dominerer

andre maskuliniteter. Derudover er maskulinitet og femininitet bestemt ved deres ulige relation til hinanden, hvor maskulinitet konstrueres i relation til et kønsdominansperspektiv i forhold til femininitet. Disse to dominansformer er blevet betegnet som et internt og et eksternt hegemoni (Demetriou, 2001; Christensen og Jensen, 2014).

Det interne hegemoni tematiserer det hierarkiske forhold mellem forskellige maskulinitetsformer, hvor hegemonisk maskulinitet udtrykker den mest eftertragtede måde at være mand på, som alle andre maskulinitetsformer i en given kontekst positionerer sig i forhold til (Connell, 1995; Connell og Messerschmidt, 2005; Messerschmidt, 2012; Messerschmidt, 2014). Connell er inspireret af Antonio Gramscis magtforståelse og understreger, at den hegemoniske maskulinitet er et autoritativt ideal, som sjældent (måske aldrig) findes helt udfoldet hos enkeltpersoner eller -grupper. Ifølge Connell vil der ofte være en sammenhæng mellem de mest magtfulde mænd og de mest synlige bærere af hegemonisk maskulinitet (fx økonomisk elite). Men det behøver ikke være tilfældet, da den hegemoniske maskulinitet fx kan udtrykkes af skuespillere, sportsstjerner eller fiktive figurer (Connell, 1995). Pointen er, at den hegemoniske maskulinitet regulerer mænds praksisser, eftersom mænd vil stræbe efter at leve op til idealet eller blive straffet for ikke at gøre det.

Hegemonisk maskulinitet skal derfor forstås i relation til tre andre maskulinitetsformer: 1) underordnede maskuliniteter, som vedrører maskulinitetsformer, der er kulturelt, juridisk eller økonomisk domineret eller ekskluderet (fx homoseksuelle mænd), 2) ”medvirkende” maskuliniteter, som drager nytte af den hegemonistiske maskulinitet uden selv at være hegemoniske (fx hvide mænd i lavere sociale grupper), og 3) marginaliserede maskuliniteter, dvs. mænd, som er potentielt marginaliserede i forhold til klasse og race (fx etniske minoritetsmænd) (Connell, 1995).

Det eksterne hegemoni vedrører den magtrelation, som er knyttet til samfundets patriarkalske kønssystem og dermed mænds dominans over kvinder. Det er en gennemgående pointe hos Connell, at der er en uløselig sammenhæng mellem det interne og det eksterne hegemoni. Dermed forudsættes der at være et sammenfald mellem den mest anerkendte måde at være mand på og mænds patriarkalske magt over kvinder. Denne centrale del af teorien er meget om-diskuteret, men i en opsamling af receptionen i 2016 fastholder James Messerschmidt, at det primære formål for maskulinitetsforskningen er at lokalisere hegemoniske maskulinitetsformer, også selvom disse måske ikke er de mest udbredte, synlige eller dominerende (Messerschmidt, 2016).

Selvom teorien om hegemonisk maskulinitet har haft stor gennemslagskraft, har der også været fremsat en række kritikpunkter. Af særlig relevans

for mit argument om et intersektionalitetsperspektiv er kritikken, at teorien er for strukturel og deterministisk og derfor ikke er velegnet til at analysere forandringer, ambivalenser og modsætninger. Det betyder, at teorien kun i ringe grad kan tematisere kompleksitet og modsætninger i forhold til mænds idealer og praksis (Christensen og Jensen, 2014; Johansson og Ottemo, 2013; Hearn et al., 2012). Det kan blandt andet være vanskeligt entydigt at afgøre, hvad der opfattes som det hegemoniske ideal, og hvad der bestemmer og konstruerer de tre underordnede maskulinitetsformer. Eksempelvis kan man ikke på et generelt niveau fremhæve homoseksuelle mænd som en per se underordnet og ekskluderet gruppe, da der jo som bekendt er vidt forskellige betingelser for og normative opfattelser af denne seksuelle praksis på tværs af landegrænser såvel som kulturelle felter.

På et mere overordnet niveau har en væsentlig del af kritikken, som nævnt ovenfor, rettet sig mod præmissen om en entydig sammenhæng mellem det interne og det eksterne kønshierarki, dvs. at den hegemoniske maskulinitet (den mest anerkendte måde at være mand på) samtidig også er den maskulinitetsform, der sikrer reproduktion af et givet samfunds patriarkalske kønsstruktur (Beasley, 2008; Hearn et al., 2012; Christensen og Jensen, 2014).

Ikke mindst nordiske forskere har kritiseret argumentet om, at den mest anerkendte maskulinitetsform samtidig skulle være den, der legitimerede mænds magt over kvinder. Dette skyldes, at denne sammenhæng ikke skaber rum for at forstå de ændringer, der har været i de normative maskulinitetsidealener i de nordiske velfærdsstater, hvor fx idealet om den ligestillingsorienterede mand er blevet mere og mere fremtrædende (Gottzén og Jonsson, 2012; Bach, 2016; Bloksgaard et al., 2015).

Jeg udfolder denne pointe nedenfor, men vil blot her fremhæve, at det nordiske eksempel viser, at mænds patriarkalske undertrykkelse af kvinder bør være et åbent empirisk spørgsmål. Nogle gange vil der være overensstemmelse mellem den mest anerkendte måde at være mand på og patriarkalske undertrykkelsesformer, mens det i andre tilfælde ikke er tilfældet. Heraf følger også, at det er nødvendigt med et dynamisk analytisk blik, der ikke kun fokuserer på reproduktion af magtforhold, men også på forandringer, modsætninger og forskelligheder (Christensen og Jensen, 2014).

Et intersektionelt maskulinitetsperspektiv

Christina Fiig har introduceret de grundlæggende principper i intersektionalitetsbegrebet (se introduktionen til dette temanummer [Fiig, 2019]). Jeg vil derfor koncentrere mig om at præcisere min egen forståelse og anvendelse af

begrebet. Samtidig vil jeg fokusere på de dele, der kan bidrage til at løse nogle af de problemer i maskulinitetsforskningen, som jeg har skitseret ovenfor.

Intersektionalitetsbegrebet har rod i sort amerikansk feminisme og i de sorte kvinders dobbelte undertrykkelse som køn og race i forhold til hvide kvinder og sorte mænd. Denne tankegang kan spores langt tilbage i de sorte amerikanske kvinders historie, men det var juristen Kimberle Crenshaw, der først teoretiserede begrebet (Crenshaw, 1989; 1991; se også Phoenix og Brah, 2004). Siden da har begrebet bevæget sig over ikke kun geografiske grænser, men også over akademiske discipliner og på tværs af forskellige emner og feministiske positioner. Den omfattende ”begrebsrejse” har medført, at intersektionalitet gennem de sidste tre årtier har haft stor indflydelse på især kønsforskningen, men også på andre tværfaglige forskningsområder såsom race- og etnicitetsforskningen (Davis og Zarkov, 2017; Grib og Strid, 2017; Cho, Crenshaw og McCall, 2013).

Samtidig har intersektionalitet dog bevaret sin begrebsmæssige åbenhed og bidraget til at bygge bro mellem de mange og modsatrettede positioner inden for kønsforskningen (i den ene pol en radikal poststrukturalistisk tilgang, der opererer med ustabile og skiftende køns kategorier; i den anden pol en strukturel tilgang, der opererer med faste og stabile køns kategorier). Endvidere har begrebets åbenhed ifølge blandt andre Patricia Hill Collins sikret, at kønsforskningen herigennem har kunnet bevare og videreudvikle sin tilknytning til kritisk praksis i forhold til at forstå fx ulighed og sexismen (Collins, 2015; Collins og Bilge, 2016).

Intersektionalitet er et begreb, der indeholder både teoretiske og metodiske implikationer. Som en præcisering af min egen forståelse vil jeg fremhæve følgende:

(1) Det grundlæggende princip er, at *sociale kategorier som køn, klasse, etnicitet, race, alder mv. er gensidigt konstituerende både på et strukturelt/institutionelt niveau og på et identitetsmæssigt niveau*. Fx fungerer kategorier som køn, klasse og etnicitet som grundlæggende strukturer i samfundet, men de er samtidig centrale kategorier i konstruktionen af identitet. Dermed ser jeg sociale kategorier som formbare og konstruerede, men også kendetegnet af en vis form for materiel forankring (Christensen og Jensen, 2012; se også Lykke, 2005).

(2) Intersektionalitet lægger op til *multidimensionelle analyser* og dermed til at etablere en analytisk sammenhæng mellem forskellige niveauer af den sociale verden. Det gælder eksempelvis forholdet mellem på den ene side strukturelle og institutionelle forhold og på den anden side hverdagslivspraksis og identitetskonstruktioner. Gennem det multidimensionelle perspektiv kan man koble analyser på makro-, meso- og mikroniveau. Fx vil der være et tæt samspil

mellem velfærdsstatens institutioner (makro), foreninger og sociale fællesskaber (meso) og ansigt til ansigt-møder i hverdagen (mikro) (Yuval-Davis, 2006; 2007; Christensen og Jensen, 2012).

(3) Intersektionalitetsbegrebet lægger vægt på *dynamiske og procesorienterede analyser*. Kategorier som køn, klasse, etnicitet mv. skal dermed ikke analyseres som færdige slutpunkter, men i stedet som dynamiske kategorier, hvor betydninger skabes i mødet mellem kategorierne. Eksempelvis hænger kønede, etnificerede og klasserelaterede processer uløseligt sammen, når man skal forstå de særlige betingelser, der kendetegner etniske minoritetsmænd, som er ekskluderet fra både arbejdsmarked og familie (Choo og Ferree, 2010; Christensen, Larsen og Jensen, 2017).

(4) Den gensidige konstituering af kategorierne og den dynamiske proces foregår ofte på en *paradoksal og modsætningsfyldt måde* med stor betydning for både identitetskonstruktioner samt magt og ulighed. Pointen er, at når kategorier mødes, kan de sommetider forstærke hinanden (fx mere køns- og raceulighed som blandt sorte kvinder i USA). Men omvendt kan kategorier også sommetider svække eller underkende hinanden (fx i forhold til kvindelige topledere, hvor kategorierne køn og klasse typisk krydser hinanden på en paradoksalmåde i forhold til eksisterende uligheder). Pointen er, at sociale kategoriers betydning ændrer sig, når de ses i et intersektionelt perspektiv (Christensen og Jensen, 2012; Kofoed, 2005).

Det er bemærkelsesværdigt, at den omfattende gennemslagskraft, som intersektionalitet har haft inden for kønsforskningen generelt, kun i mindre grad har haft en afsmittende effekt på forskningen i mænd og maskulinitet. For mig at se har intersektionalitetsbegrebet meget at byde på i forhold til at imødekomme nogle af de svagheder, som teorien om hegemonisk maskulinitet indeholder. Det gælder fx ovennævnte deterministiske kønsmagtforståelse, hvor et intersektionelt perspektiv kan befordre en mere nuanceret analytisk tilgang, som bedre kan tematisere modsætningsfyldte magtrelationer både mellem kvinder og mænd og mellem mænd indbyrdes.

Nedenfor fremlægger jeg to eksempler, der kan illustrere dette argument. Det første drejer sig om mænd i toppen og bunden af samfundet, som især sætter fokus på spørgsmålet om social ulighed og interaktionen mellem køn/maskulinitet og klasse. Det andet handler om maskulinitetsidealer, og hvad der opfattes som de mest acceptable måder at være mand på. Dette eksempel sætter især fokus på spørgsmålet om nutidens maskulinitetsidealer og mænds identitetskonstruktion. Det skal understreges, at der er tale om eksempler og ikke fyldestgørende, sammenhængende analyser. Eksemplerne har ligeledes

forskellig status. Det første har karakter af en skitse til et forskningsfelt, som gennem flere år er blevet brugt til at begrunde relevansen af et magt- og maskulinitetsperspektiv, mens eksemplet om maskulinitetsidealer er baseret på resultater fra en analyse.

Mænd i toppen og bunden af samfundet

Spørgsmålet om en polarisering mellem mænd i henholdsvis samfundets ”top” og ”bund” blev formuleret i midten af 1990’erne, hvor Hans Bonde lancerede tesen om mænd som ”det ekstreme køn”. Tesen byggede på en antagelse om, at mænd er overrepræsenteret både i samfundets top og bund. Bonde foreslog en distinktion mellem ”vindermænd” og ”tabermænd” og argumenterede for, at mænd i langt højere grad skulle ses som en heterogen gruppe, der ikke kun fylder mest blandt topledere, men også blandt de marginaliserede og udstødte (Bonde, 1995; 2008).

Sociologerne John Andersen og Jørgen Elm Larsen har formuleret en lignende tese om ”den sociale eksklusions kønsprofil” om det fænomen, at mænds samfundsmæssige position fremstår mere polariseret end kvinders, idet de privilegerede mænds magt modsvares af de underprivilegerede mænds afmagt. Andersen og Larsen argumenterer for, at social eksklusion i stigende grad er blevet et mandeproblem, idet ressourcetsvage mænd risikerer at blive ekskluderet (fra både arbejdsmarked og familie), mens det ser ud til, at kvinderne i denne sociale gruppe er bedre til at opbygge nye kompetencer og overlevelsesstrategier. Ud over at påpege væsentlige forskelle mellem kvinder og mænd er pointen også at fremhæve markante forskelle mellem henholdsvis privilegerede og underprivilegerede mænd, både hvad angår arbejde, familie og andre livsvilkår (Andersen og Larsen, 1996; Christensen og Larsen, 2008).

Tesen om en særlig polarisering blandt mænd i top og bund har desværre ikke dannet udgangspunkt for systematisk empirisk forskning. Fokus har i højere grad været på delaspekter som faderskab, arbejde og seksualitet, hvorimod der kun i ringe udstrækning er foretaget analyser, som kobler spørgsmålet om sociale uligheder til maskulinitet. Jeg vil nedenfor kort begrunde tesens relevans og samtidig illustrere, hvordan teorien om hegemonisk maskulinitet ville få vanskeligt ved at forklare det komplekse samspil mellem køns- og klasseuligheder, hvorimod det intersektionelle greb om kategoriernes modsætningsfyldte samspil er velegnet til at forstå, hvordan ulighed på en gang både forstærkes og svækkes.

Tager vi den økonomiske elite som et udtryk for ”toppen” af samfundet, viser undersøgelser fra World Economic Forum, at danske kvinder kun udgør 27 pct. af ledere i både den private og den offentlige sektor (World Econo-

mic Forum, 2016). Mænds overrepræsentation i den økonomiske elite er også dokumenteret i undersøgelsen "Firmaets mænd", som lokaliserer 100 danske topledere, hvoraf 98 er mænd (Ellersgaard og Larsen, 2011). Ser vi på bestyrelsesposter, udgør andelen af kvindelige generalforsamlingsvalgte bestyrelsesmedlemmer i børsnoterede selskaber kun 16 pct. (Minister for ligestilling, 2017).

Hvad angår "bunden" af samfundet, er det dokumenteret, at mænd på flere områder har dårligere vilkår end kvinder. Det gælder ikke så meget i forhold til socioøkonomiske indikatorer, men inddrages andre marginaliseringsfaktorer, kan man konstatere, at mænd i flere perioder har været overrepræsenterede blandt de langtidsarbejdsløse og blandt de grupper af beskæftigede, der står uden sikkerhedsnet (se fx Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2009).

Generelt er mænds levetid fire år kortere end kvinders, ligesom mænd er mindre tilbøjelige til at opsøge en læge, end kvinder er (Arensborg et al. 2017). Disse generelle kønsforskelle forstærkes af sociale forskelle mellem mænd. Således er dødeligheden for ufaglærte mænd fem gange højere end for højtuddannede mænd, mens den tilsvarende "kun" er tre og en halv gang så høj for kvinder (Sundhedsstyrelsen, 2013). Inddrages bredere marginaliseringsfaktorer, viser undersøgelser, at mænd fx udgør 80-90 pct. af de hjemløse, ligesom mænd er kraftigt overrepræsenterede i forhold til kriminalitet (Arensborg et al., 2017).

Meget tyder således på, at der fortsat sker en markant reproduktion af mænds privilegerede position i samfundets top, samt at kontinuummet af sociale forskelle og ulighed (spændvidden fra top til bund) ser ud til at være større blandt mænd end blandt kvinder. Samtidig viser dette, at social ulighed mellem kvinder og mænd ikke kun handler om køn, men også om, hvordan køn interagerer med andre forskellssættende kategorier. Jeg har her fremhævet klasse og socioøkonomiske forhold, men fx er etnicitet også en relevant kategori, når vi ønsker at forstå, hvilke maskulinitetspositioner der potentielt er marginaliserede i dansk sammenhæng i dag (Christensen, Larsen og Jensen, 2017).

Kan dette spørgsmål om mænd i top og bund forklares med teorien om hegemonisk maskulinitet? Ja, det kan det til en vis udstrækning, og Connell har i nogle af sine seneste arbejder vist, at teorien om hegemonisk maskulinitet kan være en vigtig tilgang til at forstå de hegemoniske magtstrukturer, der knytter sig til den økonomiske topelite i en global økonomi (Connell, 2016). På den anden side formår teorien ikke at opstille fyldestgørende forklaringer på kompleksiteten i den sociale eksklusions kønsprofil i det danske samfund. Det skyldes, at der vil være for meget fokus på én magtdimension – nemlig mænds patriarkalske magt over kvinder – og for lidt fokus på de interne magt-

forskelle mellem mænd. Og mens reproduktionen af patriarkalske magtstrukturer givetvis kan forklare, hvorfor mænd forbliver overrepræsenteret i toppen af samfundet, er teorien utilstrækkelig i forhold til at forklare, hvorfor nogle mænd delegeres en marginaliseret position. Vi vil fx ikke få tematiseret de tab af handlestrategier i hverdagslivet, som grupper af ufaglærte mænd oplever som følge af strukturelle forandringer på det globale arbejdsmarked. Vi vil heller ikke kunne forklare de processer af ”andengørelse” og stigmatisering, som nogle grupper af etniske minoritetsmænd oplever, da de inden for teorien om hegemoniske maskulinitet primært risikerer at blive opfattet som repræsentanter for patriarkalske og ikke ligestillingsorienterede maskulinitetspositioner.

Som nævnt ovenfor har intersektionalitetsperspektivet mere at byde på, fordi det i højere grad lægger op til analyser af, hvordan det intersektionelle samspil mellem køn og klasse konkret udspiller sig på modsætningsfyldte måder. Det er fx tilfældet, hvis man skal forklare, hvordan kønnet (i mødet med klasse) er med til at fremme og styrke mænds privilegerede magt i toppen af samfundet, mens kønnet (i mødet med klasse) samtidig kan være med til at forstærke de underprivilegerede mænds marginaliserede position. Kategorierne giver derfor ikke tilstrækkelig mening i sig selv. I stedet indgår de i en kompleks social differentiering, hvor konsekvensen af den betydning, én social kategori har, kan ændres markant i mødet med andre kategorier.

Maskulinitetsideal i forandring

Der findes en række eksempler på nordisk forskning, der har fremhævet, at der er sket store ændringer i maskulinitetsidealene gennem de seneste tre årtier. Dette gælder både på et institutionelt niveau i velfærdsstaten, hvor idealet om ligestilling mellem kønnene er blevet en integreret del, og i den konkrete hverdagspraksis, hvor der i vid udstrækning er grupper af mænd, som støtter ligestilling og en maskulinitetspraksis, der fremmer ligestilling mellem kønnene (se fx Aarseth, 2009; Bach, 2016; 2017; Brandt og Kvale, 2014; Bloksgaard et al., 2015).

Selvom dette overordnede ideal har sat nye betingelser for mænds praksis, har det imidlertid også skabt en række modsætninger og synliggjort forskelle mellem mænd. Det drejer sig for det første om modsætningen mellem idealer og praksis, som ses både på et institutionelt niveau, hvor fx danske fædre som nævnt tidligere har de svageste rettigheder i forhold til barselsorlov i Norden, og på et praksisniveau, hvor der fortsat er stor forskel på arbejdsdelingen mellem kvinder og mænd i familien (Borchorst, 2015; Bloksgaard, 2014). For det andet drejer det sig om sociale differentieringer mellem mænd i forhold til klasse, etnicitet, alder mv. Fx er det blevet fremhævet, hvordan det især er vel-

uddannede middelklassemænd, der repræsenterer idealet om den ligestillingsorienterede mand (Bloksgaard et al., 2015; Bach, 2017). Og for det tredje har forskning vist, at ”den ideelle mand” (der støtter ligestilling og et nærværende faderskab) især relateres til ”hvide middelklassemænd”, som ofte – fx i politiske og offentlige diskurser – bruges som negativ positionering i forhold til andre grupper af mænd – typisk mænd med etnisk minoritetsbaggrund. Det betyder, at de ændrede maskulinitetsidealer samtidig har skabt nye distinktioner mellem forskellige grupper af mænd (Gottzèn og Jonsson, 2012; Christensen, Larsen og Jensen, 2017).

Der findes desværre ingen større sammenfattende undersøgelse over disse ændringer i maskulinitetsidealer i Danmark. Men der blev i forbindelse med ”MARS-projektet – Mænd, arbejdsulykker og sikkerhed” foretaget både en kvantitativ surveyundersøgelse og en kvalitativ fokusgruppeundersøgelse, som inddrog spørgsmål om opbakning til traditionelle maskulinitetsidealer, forestillinger om nutidens idealmand såvel som praksis i forhold til ligestilling. Den kvantitative surveyundersøgelse blev udført 2010-2012 i to mandsdominerede brancher (slagteriarbejdere og ambulancereddere). Den kvalitative fokusgruppeundersøgelse blev foretaget i 2011 og var sammensat af to fokusgrupper af højtuddannede mænd (i København og Aalborg) samt tre fokusgrupper af lavtuddannede mænd (en gruppe i København og to i Aalborg).²

Den kvantitative undersøgelse viser, at det i gennemsnit kun er ca. 10 pct. af mændene fra de to brancher, der tilslutter sig de traditionelle maskulinitetsidealer. Der er også en tendens til, at disse idealer i højere grad findes blandt slagteriarbejdere end blandt ambulancereddere og blandt ældre end blandt yngre mænd i de to brancher. Det er rimeligt at antage, at tilslutningen til de traditionelle maskulinitetsidealer blandt mænd i al almindelighed vil være lavere end blandt de faglærte og ufaglærte mænd i de to brancher, fordi lavtuddannede generelt udviser højere grad af støtte til traditionelle maskulinitetsidealer end højtuddannede (Bloksgaard et al., 2015; Bach, 2016). Samlet set ser det således ikke ud til, at der i en dansk kontekst er megen opbakning til traditionelle maskulinitetsidealer.

Fokusgruppeanalyserne bekræfter dette billede. Fremfor tilslutning til traditionelle maskulinitetsidealer er den dominerende opfattelse snarere, at den mest accepterede måde at være mand på i dag er forbundet med idealer om ligestilling mellem kønnene. På den anden side viser undersøgelsen også væsentlige forskelle mellem forskellige grupper af mænd såvel som betydningsfulde modsætninger i den enkelte mands maskulinitetspraksis. Dette gælder for det første i forhold til opfattelsen af ”den mandlige arbejder”. Der er her enighed om, at kvinder og mænd skal have samme muligheder på arbejdsmar-

kedet, men det er også tydeligt, at traditionelle forventninger om, at mænd er de primære forsørgere, fortsat spiller en væsentlig rolle. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at arbejdsløse mænd (der ikke forventes at kunne forsørge sig selv og deres familie) placeres lavest i det maskuline hierarki. For det andet gælder det i forhold til spørgsmålet om ”den nærværende far”, hvor det fremhæves som et vigtigt ideal for en mand at have en familie og at være en engageret far. For nogle – men ikke for alle – er dette ideal ligeledes forbundet med en højere grad af ligestilling i hjemmet (se også Forsberg, 2007; Bach, 2016; Aarseth, 2009). I lighed med andre undersøgelser viser fokusgrupperne imidlertid, at idealet om den nærværende far er mere udbredt blandt højtuddannede end blandt lavtuddannede mænd, samt at der blandt lavtuddannede er større tilslutning til dette ideal blandt de yngre end blandt de ældre grupper af mænd (Brandt og Kvale, 2014).

Samlet set peger resultaterne fra MARS-projektet på, at der ikke længere er tilslutning til traditionelle maskulinitetsidealer, men i stedet til mere ligestillingsorienterede idealer, hvor forestillingen om den nærværende far spiller en vigtig rolle. Materialet giver ikke mulighed for at vurdere ændringer over tid, men det peger på væsentlige modsætninger, idet nogle af de formulerede ligestillingsidealer samtidig fastholder traditionelle forventninger til mænd, fx om at være den primære forsørger for familien. Ligeledes synliggør idealerne interessante forskelle i forhold til, hvilke grupper af mænd der lever op til nutidens maskulinitetsidealer, hvor fx arbejdsløse delegeres nedad i det maskuline hierarki. Endelig viser analysen, at der er væsentlige klasseforskelle i forhold til idealet om den nærværende far, og at alder spiller en rolle i forhold til lavtuddannede mænds tilslutning til dette ideal.

Resultaterne kan bruges til at perspektivere den teoretiske diskussion om mænd og maskulinitet. Jeg har ovenfor kritiseret, at teorien om hegemonisk maskulinitet grundlæggende er baseret på den præmis, at den mest accepterede maskulinitetsform samtidig er den, der legitimerer patriarkatet og mænds dominans over kvinder. Resultaterne fra MARS-projektet underbygger denne kritik, da de viser, at det i en dansk kontekst er muligt at identificere dominerende maskulinitetsidealer, som *ikke* er baseret på mandedominans og patriarkat. Tværtimod sætter den ringe tilslutning til de traditionelle maskulinitetsidealer et stort spørgsmålstejn ved legitimiteten af et sådant ideal. Samtidig synliggør analysen et hierarki mellem forskellige maskulinitetsformer, men også at dette hierarki er konstrueret på en kompleks og modsætningsfyldt måde, hvor tilslutningen til idealer om ligestilling og nærværende faderskab eksisterer side om side med traditionelle forestillinger om mænd som hovedforsøger.

Dette nuancerede blik på nutidens maskulinitetsidealer kan fremanalyseres inden for rammer af intersektionalitetsperspektivets fokus på samspillet mellem forskellige kategorier som køn/maskulinitet, klasse og alder. Til gengæld ville det være vanskeligt at analysere i forhold til teorien om hegemonisk maskulinitet, fordi udgangspunktet her ville være at lokalisere mænds patriarkalske dominans over kvinder. Dette kønsdominansforhold ville ikke kun være fremtrædende i analysen magtrelationer mellem kvinder og mænd, men også det afgørende vurderingskriterium i forhold til interne hierarkier mellem mænd og de underordnede maskulinitetsformer, som Connell betegner dem. Dermed ville væsentlige modsætninger mellem kønsidealer og -praksis gå tabt sammen med en nuanceret opfattelse af, hvordan der opstår meningskabende processer i forhold til nutidens maskulinitetsidealer i mødet mellem køn, klasse og alder.

Konklusion

Set i et nordisk komparativt perspektiv kom diskussionen om mænd som køn senere til Danmark og har haft mindre gennemslagskraft end i de andre lande. En af konsekvenserne af dette ses i dag i forhold til danske fædres barselsretigheder, som er betydeligt svagere end i de andre nordiske lande.

Den teoretiske udvikling af forskningsfeltet mænd og maskulinitet har i vid udstrækning været domineret af teorien om hegemonisk maskulinitet, som forudsætter en sammenhæng mellem mænds patriarkalske magt over kvinder og det interne magthierarki mellem mænd. I stedet for at bygge videre på en sådan deterministisk forståelse, der ikke kan lokalisere det opbrud, der har været i de normative maskulinitetsidealer i de nordiske lande, har jeg foreslået at vende blikket mod intersektionalitetsbegrebet. Dette først og fremmest, fordi man herigennem kan tematisere de konkrete dynamiske og modsætningsfyldte processer, hvor køn og maskulinitet får betydning i mødet med andre kategorier, både som social differentieringsfaktor og som identitetsmarkør.

Som en konkretisering af denne teoretiske position har jeg først diskuteret spørgsmålet om mænd i toppen og bunden af samfundet og det faktum, at mænd er overrepræsenterede både blandt de privilegerede og de underprivilegerede grupper i det danske samfund. Det intersektionelle perspektiv har vist, hvordan især koblingen mellem køn og klasse kan bidrage til at identificere komplekse kønnede magtrelationer, som både sætter fokus på mænds fortsatte dominans over kvinder i toppen af samfundet, men også de markante forskelle, der er mellem forskellige grupper af mænd fra samfundets top til bund.

Jeg har dernæst diskuteret maskulinitetsidealer og vist, at der i en dansk kontekst er ringe opbakning til traditionelle maskulinitetsidealer. I stedet er

det muligt at lokalisere dominerende maskulinitetsidealer, som ikke bygger på mandedominans og patriarkat, men i stedet på idealer, der støtter ligestilling mellem kønnene og et nærværende faderskab. Jeg har også her forholdt mig kritisk til brugbarheden af teorien om hegemonisk maskulinitet og argumenteret for, at man gennem interseksionalitetsbegrebet kan få et bedre analytisk greb om det opbrud, men også de modsætninger, der er i nutidens maskulinitetsidealer.

Afslutningsvist vil jeg fremhæve, at der er store forskningsmæssige potentialer i at videreudvikle maskulinitetsperspektivet. Det har været en tiltrængt fornyelse af kønsforskningen, at mænd nu udgør en central kønnet kategori, og der er opbygget væsentlig viden om mænds livsvilkår og identitet såvel som om kønsmagten i samfundet. Men som jeg nævnte indledningsvist, er maskulinitetsperspektivet også relevant for den samfundsvidenskabelige forskning i mere bred forstand. Således har jeg i artiklen vist, hvordan fokus på mænd og maskulinitet i et interseksionelt perspektiv kan styrke forståelsen af kompleksiteten i samfundets sociale polarisering og underliggende differentieringsformer.

Skal man forstå nogle af nutidens markante udfordringer, hvad angår nationalisme, højrepopulisme og islamistisk radikalisering, er det ikke tilstrækkeligt at konstatere, at disse strømninger i vid udstrækning er præget af mænd. Det er helt afgørende også at kunne analysere, hvilken betydning bestemte maskulinitetsidealer og forventninger til det at være mand i en bestemt social og kulturel kontekst har i forhold til skabelse af politiske holdninger, identiteter og protester.

Noter

1. En anden fremtrædende teoretisk position inden for forskning i mænd og maskulinitet har været CSMM – Critical Studies on Men and Masculinities, som især Jeff Hearn har repræsenteret. Denne tilgang har understreget mænds praksis og gennem en normativ tilknytning til en feministisk tilgang understreget, at spørgsmålet om kønsmagt står centralt. Der har været fokus på seksualitet, faderskab, følelser, hverdagsliv mv., men Hearn har i sine seneste arbejder argumenteret for nødvendigheden af at lægge mere vægt på ”større” historiske, sociale og politiske områder (se fx Hearn, 2015). En anden tilgang ses hos Eric Anderson (2009), der har udviklet begrebet ”inkluderende maskuliniteter”, eller Bridges og Pascoe (2014), der lægger vægt på hybride maskuliniteter.
2. MARS-projektet – Mænd, arbejdsulykker og sikkerhed var et samarbejdsprojekt mellem Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet og Arbejdsmedicinsk Klinik, Regionshospitalet i Herning. Den kvantitative undersøgelse var tilrettelagt som et prospektivt kohortestudie med en survey med 2.500 tilfældigt

udvalgte slagteriarbejdere fordelt på 28 slagterier (svarprocent: 55) samt 3.888 ambulanceredde fordelt på 127 brand- og redningsstationer (svarprocent: 63). De traditionelle maskulinitetsidealer er operationaliseret ud fra den internationalt anerkendte MRNI-skala (Male Norms Inventory) med inddragelse af følgende fire underskalaer: *extreme self-reliance*, *aggression*, *dominance* og *restrictive emotionality*. Lektor Claus D. Hansen har haft hovedansvaret for udarbejdelse af spørgeskema og analyse af data (se uddybende slutrapport fra projektet, Christensen et al., 2014). Den kvalitative fokusgruppeundersøgelse var eksplorativ. Fokusgrupperne var sammensat af etniske danskere med hensyntagen til spredning i forhold til alder, social baggrund og geografisk tilhørsforhold. Lektor Lotte Bloksgaard og lektor Sune Qvotrup Jensen har haft hovedansvaret for dataindsamling. Fokusgruppeundersøgelsernes hovedresultater er publiceret i artiklen Bloksgaard et al., 2014. Foruden disse to undersøgelser blev der også under MARS-projektet udarbejdet et ph.d.-projekt, der bestod af en kvalitativ etnografisk undersøgelse af sammenhængen mellem maskulinitets- og sikkerhedspraksis blandt danske ambulanceredde (Kyed, 2014).

Litteratur

- Aarseth, Helene (2009). From modernized masculinity to degendered lifestyle projects: Changes in men's narratives on domestic participation 1990-2005. *Men and Masculinities*, 11 (4): 424-440.
- Andersen, John og Jørgen Elm Larsen (1996). Køn, fattigdom og empowerment. *Dansk Sociologi* 3: 61-72.
- Anderson, Eric (2009). *Inclusive masculinities. The changing nature of masculinities*. New York: Routledge.
- Anthias, Foya og Nira Yuval-Davies (1983). Contextualizing feminism: Gender, ethnic and class divisions. *Feminist Review* 15: 62-75.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2009). *Arbejdsmarked: Mænd uden økonomisk sikkerhedsnet*. Rapport fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. København: AE.
- Arensborg, Kenneth, Jytte Nielsen, Jørgen Poulsen og Michael Thing (2017). Tal og Køn. E-bog. System. <https://talkon.systeme.dk/> (2. december 2018).
- Bach, Anna Sofia (2017). The ambiguous construction of nondominant masculinity: Configuring the "new" man through narratives of choice, involved fatherhood, and gender equality. *Men and Masculinities*, online juni 2017.
- Bach, Anna Sofia (2016). *Morgendagens mænd*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Beasley, Chris (2008). Rethinking hegemonic in a globalizing world. *Men and Masculinities* 11 (1): 86-103.

- Bloksgaard, Lotte, Ann-Dorte Christensen, Sune Qvotrup Jensen, Claus D. Hansen, Morten Kyed og Kent Jacob Nielsen (2015). Masculinity ideals in a contemporary Danish context. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 3 (1): 152-169.
- Bloksgaard, Lotte (2014). Negotiating leave in the workplace: Leave practices and masculinity constructions among Danish fathers, pp. 141-161 i Gudny Björk Eydal og Tine Rostgaard (red.), *Fatherhood in the Nordic Welfare States: comparing Care Policies and Practice*. Bristol: Polity Press.
- Bonde, Hans (1995). Det tavse køn skal have mæle. *Nordens män – en skiftande skara*. Nord 1995: 36.
- Bonde, Hans (2008). *Det ekstreme køn. Sport, politik og maskulinitet*. Gjern: Hovedland.
- Borchorst, Anette (2015). Mor, far, staten og småbørnene, pp. 147-169 i Anette Borchorst og Drude Dahlerup (red.), *Før og efter stemmeretten – køn, demokrati og velfærd*. Frederiksberg: Frydenlund.
- Brandt, Berit og Elin Kvale (2014). Parental leave and classed father practices, pp. 121-140 i Gudny Björk Eydal og Tina Rostgaard (red.), *Fatherhood in the Nordic Welfare States: comparing Care Policies and Practice*. Bristol: Policy Press.
- Bridges, Tristan og C. J. Pascoe (2014). Hybrid masculinities. New directions in the sociology of men and masculinities. *Sociology Compass* 8 (3): 246-258.
- Cho, Sumi, Kimberlé W. Crenshaw og Leslie McCall (2013). Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis. *Signs* 38 (4): 785-810.
- Choo, Hae Yeon og Myra Marx Ferree (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological Theory* 28 (2): 129-149.
- Christensen, Ann-Dorte og Sune Qvotrup Jensen (2012). Doing intersectional analysis: Methodological implications for qualitative research. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 20 (2): 109-125.
- Christensen Ann-Dorte og Sune Qvotrup Jensen (2014). Combining hegemonic masculinity and intersectionality. *Norma – International Journal for Masculinity Studies* 9 (1): 60-75.
- Christensen, Ann-Dorte og Jørgen Elm Larsen (2003). Mænds ligestilling – om behovet for en differentieret ligestillingsforståelse, pp. 125-144 i Anette Borchorst og Drude Dahlerup (red.), *Ligestillingspolitik som diskurs og praksis*. København: Samfundslitteratur.
- Christensen, Ann-Dorte og Jørgen Elm Larsen (2008). Gender, class, and family: Men and gender equality in a Danish context. *Social Politics. International Studies in Gender State and Society* 15 (1): 53-78.

- Christensen Ann-Dorte, Jeppe Fuglsang Larsen og Sune Qvotrup Jensen (2017). Marginalized adult ethnic minority men in Denmark: The case of Aalborg East, pp 170-188 i Thomas Johansson and Chris Haywood (red.), *Marginalized Masculinities: Contexts, Continuities and Change*. Oxford: Routledge.
- Christensen, Ann-Dorte, Kent Jacob Nielsen, Claus D. Hansen, Morten Kyed, Lotte Bloksgaard og Sune Qvotrup Jensen (2014). *MARS: Mænd, arbejdsulykker og sikkerhed*. Slutrapport. Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet og Arbejdsmedicinsk Klinik, Regionshospitalet Herning.
- Collins, Patricia Hill (1998). It's all in the family: Intersections of gender, race and nation. *Hypatia* 13 (3): 62-82.
- Collins, Patricia Hill (2015). Intersectionality's definitional dilemmas. *Annual Review Sociology* 41: 1-20.
- Collins, Patricia Hill og Sirma Bilge (2016). *Intersectionality*. Malden, MA: Policy Press.
- Combahee River Collective (1977/1983). The Combahee River Collective statement, pp. 264-274 i Barbara Smith (red.), *Home Girls: A Black Feminist Anthology*. New York: Women of Color Press.
- Connell, Raewyn W. (1987). *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, Raewyn W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, Raewyn W. og James W. Messerschmidt (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & Society* 19: 829-859.
- Connell, Raewyn W. (2016). Masculinities in global perspective: Hegemony, contestation, and changing structures of power. *Theory and Society* 45 (4): 303-318.
- Crenshaw, Kimberle (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal Forum* 1989 (1): 139-167.
- Crenshaw, Kimberle (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics and violence against women of colour. *Stanford Law Review* 43: 1241-1299.
- Davis, Kathy (2008). Intersectionality as a buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory* 9 (1): 67-85.
- Davis, Kathy og Dubravka Zarkov (2017). Retrospective on intersectionality. *European Journal of Women's Studies*. Virtual Special Issue: Intersectionality. 24 (4): 313-320. doi.org/10.1177%2F1350506817719393.
- Demetriou, Demetris Z. (2001). Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society* 30 (3): 337-361.
- Ellersgaard, Christoph Houman og Anton Grau Larsen (2011). Kulturel kapital blandt topdirektører i Danmark – en domineret kapitalform. *Dansk Sociologi* 22 (3): 9-29.
- Ervø, Søren (1999). Den politiserede mandlighed, pp. 17-29 i Søren Ervø, Peter Andersen Hove og Nanna Mik-Meyer (red.), *Mænd på vej*. København: Ligestillingsrådet.

- Fiig, Christina (2019). Skarper med end uden? Kønsforskning og politologi. *Politica* 51 (1): 5-18.
- Forsberg, Lucas (2007). Negotiating involved fatherhood: Housework, childcare and spending time with children. *NORMA – Nordic Journal for Masculinity Studies* 2 (2): 109-126.
- Gottzén, Lucas og Rickard Jonsson. (2012). Goda män och andra män, pp 7-25 i Lucas Gottzén og Rickard Jonsson (red.), *Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Goul Andersen, Jørgen (2017). Portræt af vælgeres social-demografi, pp. 41-67 i Kasper Møller Hansen og Rune Stubager (red.), *Oprør fra udkanten – Folketingsvalget 2015*. København: Djøf Forlag.
- Goul Andersen, Jørgen og Ditte Shamshiri-Pedersen (red.) (2016). *Fra krisevalg til jordskredsvalg: Vælgere på vandring 2011-2015*. København: Frydenlund Academic.
- Grib, Lena og Sofia Strid (2017). Intersektionella gränser. *Tidsskrift för genusvetenskap* 38: 3-9.
- Hancock, Ange-Marie (2007a). Intersectionality as a normative and empirical paradigm. *Politics and Gender* 3: 248-254.
- Hancock, Ange-Marie (2007b). When multiplication doesn't equal quick addition: Examining intersectionality as a research paradigm. *Perspectives on Politics* 5: 63-79.
- Hearn, Jeff (1987). *The Gender of Oppression: Men, Masculinity and the Critique of Marxism*. Brighton: Wheatsheaf.
- Hearn, Jeff (1996). Is masculinity dead? A critical account of the concepts of masculinity and masculinities, pp. 202-217 i Máirtín Mac an Ghail (red.), *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*. Milton Keynes, PA: Open University Press.
- Hearn, Jeff og Keith Pringle (2006). *European Perspectives on Man and Masculinities: National and Transnational Approaches*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Hearn, Jeff, Marie Nordberg, Kjerstin Andersson, Dag Balkmar, Lucas Gottzén, Roger Klinth, Keith Pringle og Linn Sandberg (2012). Hegemonic masculinity and beyond: 40 years of research in Sweden. *Men and Masculinities* 15 (1): 31-55.
- Hearn, Jeff (2015). *Men of the World, Genders, Globalizations, Transnational Times*. London: Sage.
- Hearn, Jeff. (2011). Neglected intersectionalities in studying men: Age(ing), virtuality, transnationality, pp. 89-104 i Helma Lutz, Maria Teresa Herrera Vivar og Linda Supik (red.), *Framing Intersectionality: Debates on a Multi-faceted Concept in Gender Studies*. Farnham: Ashgate.
- hooks, bell (1989). *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. Cambridge, MA: South End Press.

- Hoel, Anette (2015). From "difference" to complexity in men and masculinity studies: Exploring research methods. *NORMA – International Journal for Masculinity Studies* 10 (1): 5-9.
- Inglehart, Ronald og Pippa Norris (2000). The developmental theory of the gender gap: Women's and men's voting behavior in global perspective. *International Political Science Review* 21 (4): 441-463.
- Johansson, Thomas og Andreas Ottemo (2013). Ruptures in hegemonic masculinity: The dialectic between ideology and utopia. *Journal of Gender Studies* 24 (2): 192-206.
- Kimmel, Michael (red.) (1987). *Changing Men: New Directions in Research in Men and Masculinity*. Newbury Park, CA: Sage.
- Kimmel, Michael (2000/2004). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
- Kimmel, Michael (2013). *Angry White Men. American Masculinity at the End of an Era*. New York: Nation Books.
- Kofoed, Jette (2005). Holddeling: Når der gøres maskulinitet og hvidhed. *Kvinder, Køn og Forskning* 14 (3): 42-52.
- Kyed, Morten (2014). *John Wayne og Tarzan arbejder her ikke længere. En etnografisk fortælling om maskulinitet, sikkerhed og redderskab*. Ph.d.-afhandling, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet.
- Lykke, Nina (2005). Nya perspektiv på interseksjonalitet. Problem og möjligheter. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 2-3: 7-17.
- McCall, Leslie (2005). The complexity of intersectionality. *Signs* 30 (3): 1771-1800.
- Mellström, Ulf (2006). Nytt faderskap i skärningspunkten mellan produktion och reproduktion? Män och fäder i högteknologiska yrken. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 13 (2): 114-129.
- Messerschmidt, James W. (2012). Engendering gendered knowledge: Assessing academic appropriation of hegemonic masculinity. *Men and Masculinities* 15: 56-76.
- Messerschmidt, James W. (2014). *Masculinities in the Making. From the Local to the Global*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, James W. (2016). *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation, and Amplification*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, James W. og Achim Rohde (2018). Osama Bin Laden and his Jihadist global hegemonic masculinity. *Gender & Society* 32 (5): 663-685.
- Minister for ligestilling (2017). Redegørelse/perspektiv – og handlingsplan.
- Necef, Mehmet Ümit (2016). If men were men then women would be women: ISIL's construction of masculinity and femininity. *News Analysis May 2016*, Center for Mellemøststudier.

- Norocel, Cristian (2010). Constructing radical right populist resistance: Metaphors of heterosexist masculinities and the family question in Sweden. *NORMA – International Journal for Masculinity Studies* 5 (2): 169-183.
- Phoenix, Ann (2006). Interrogating intersectionality: Productive ways of theorising multiple positioning. *Kvinder, Køn og Forskning* 15: 21-30.
- Phoenix, Ann og Avtar Brah (2004). Ain't I a woman? Revisiting Intersectionality. *Journal of International Women's Studies* 5 (3): 75-86.
- Phoenix, Ann og Pamela Pattynama (2006). Editorial: Intersectionality. *European Journal of Women's Studies* 13 (3): 187-192.
- Straunæs, Dorthé (2003). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *Nora – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 11 (2): 101-110.
- Sundhedsstyrelsen (2013). Rigtige mænd går til lægen. <https://www.sst.dk/da/sundhed-og-livsstil/maend> (2. december 2018).
- Wetherell, Margaret og Nigel Edley (1999). Negotiating hegemonic masculinity: Imaginary positions and psycho-discursive practices. *Feminism & Psychology* 9: 335-356.
- World Economic Forum (2016). *The Global Gender Gap Report*. <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2016> (8. januar 2019).
- Yuval-Davis, Nira (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies* 13 (3): 193-209.
- Yuval-Davis, Nira (2007). Intersectionality, citizenship and contemporary politics of belonging. *Critical Review of International, Social and Political Philosophy* 10 (4): 561-574.